

XX століття. Вони і дотепер мають очевидні впливи на нашу свідомість. Якщо страждання стає нормою життя, а не його чорними трагічними сторінками, воно втрачає смисл, закладений Богом, принижує, знищує людину, робить її глухою до співчуття і розуміння. І наше страждання, що все-таки стало нормою життя, – як тотальна убогість, серед якої ми жили в тумані приниження, втративши відчуття повноти життя, пробирались навмання невідомо куди, не сподівались на краще, а дуже часто і зовсім не підозрювали про існування кращого.

Вистава Тернопільського академічного драматичного театру ім. Т. Г. Шевченка не про страждання, вона про каяття. Але чи зрозуміли ми в чому повинні каятись? Нам здається, що не всі. Чи не тому так старанно відшукуємо у своєму давньому і недавньому минулому найрізноманітніших за рангами, національністю, розуму і мірі активності винуватців того, що сталося з нами. А перед тим, як звернутись до Бога з молитвою про прощення, ми повинні пройти до кінця шлях гіркої усвідомленості власної величезної вини за те, що хоча ми і не були безпосередньо винні у тому немислимому духовному здичавінні, яке стрімко наростало з року в рік, але ж мовчки погоджувались з ним, а це означає, що ми були винуватцями не менше, а може, навіть і більше, і тільки тому, що все зрозуміли.

У 2011 році на Івано-Франківському фестивалі «Прем'єри сезону» режисер-постановник вистави «Мазепа» на сцені Тернопільського академічного драматичного театру ім. Т. Г. Шевченка Олег Мосійчук отримав премію Національної СТДУ «Галицька Мельпомена», а в 2012 році літературно-мистецьку премію ім. братів Богдана та Левка Лепких. Вистава живе і жива. Її хода по Україні тільки розпочинається.

Вистава, поставлена на тернопільській сцені О. Мосійчуком, у якій присутній дух великого режисера, аж ніяк не намагання реставрації Курбасових пошуків. Незбагненно, але Лесь Курбас увійшов у генетику творчості О. Мосійчука і, слава Богу, проявляється навіть тоді, коли режисер сам того не очікує. І, мабуть, це найнесподіваніші і найпривабливіші риси в його постановках, і саме вони не перестають дивувати глядачів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Курбас Л. Березіль: Із творчої спадщини / Лесь Курбас: / [упоряд. і прим. М. Лабінського ; передм. Ю. Бобошка]. – К. : Дніпро, 1988. – 518 с.
2. Мельничук Б. Мазепа. Сповідь перед людьми і часом / Богдан Мельничук, Олег Мосійчук. – Рукопис, Тернопіль, 2010. – 37 с.
3. Мосійчук О. Театр – це робота душі і щоденна сповідь [Вела розм. Г. Садовська] // Вільне життя. – 2009. – 25 березня.
4. Товстоногов Г. А. Зеркало сцени. Кн. 1 : О профессии режиссера / Г. А. Товстоногов : [сост. Ю. С. Рыбаков ; предисловие К. Рудницкого]. – Л. : Искусство, 1980. – 303 с.
5. Товстоногов Г. А. Зеркало сцени. Кн. 2: Статьи. Записи репетиций / Г. А. Товстоногов : [сост. Ю. С. Рыбаков]. – Л. : Искусство, 1980. – 261 с.

УДК 792.077 (477.84) XIX–XX

П. О. СМОЛЯК

РЕЖИСЕРИ АМАТОРСЬКИХ ТЕАТРАЛЬНИХ ГУРТКІВ ТЕРНОПІЛЬЩИНИ КІНЦЯ XIX – ПЕРШОЇ ТРЕТИНИ XX СТОЛІТТЯ

У статті висвітлюється діяльність режисерів-аматорів сільських та містечкових драматичних гуртків Тернопільщини кінця XIX – першої третини XX століття, звертається увага на їхній життєвий та творчий шлях, мистецькі уподобання, організаторські здібності, репертуар та акторський склад керованих ними колективів.

Ключові слова: театральне мистецтво, режисер, драматичний гурток, актор, вистава, репертуар.

П. О. СМОЛЯК

**РЕЖИССЕРЫ ЛЮБИТЕЛЬСКИХ ТЕАТРАЛЬНЫХ КРУЖКОВ ТЕРНОПОЛЬЩИНЫ
КОНЦА XIX – ПЕРВОЙ ТРЕТИ XX ВЕКА**

В статье освещается деятельность режиссеров-любителей сельских и местечковых драматических кружков Тернопольщины конца XIX – первой трети XX века, обращается внимание на их жизненный и творческий путь, художественные вкусы, организаторские способности, репертуар и актерский состав руководимых ими коллективов.

Ключевые слова: театральное искусство, режиссер, драматический кружок, актер, представление, репертуар.

P. O. SMOLYAK

**DIRECTORS OF THE AMATEUR GROUPS IN TERNOPIL REGION
THE END OF THE XIX-TH AND THE BEGINNING OF THE XX-TH CENTURY**

The article expresses the activity of not professional directors in the villages and towns of Ternopil Region at the end of the XIX-th and in the beginning of the XX-th century. It depicts their life and creative work, artistic preferences, organizing ability, repertoire and the managing cast.

Key words: theatre art, director, drama group, actor, performance, repertoire.

З давніх-давен, ще до зародження українського професійного театру, українці з захопленням сприймали різноманітні театральні дійства, починаючи з традиційних народних обрядів, побутових балагульних сценок і закінчуючи театралізованими дійствами, які влаштовували у свої маєтках поміщики у кінці XVIII – на початку XIX століть. На жаль, український професійний театр розпочав свою активну діяльність у першій половині XIX століття лише у великих українських містах Російської та Австро-Угорської імперій: Полтаві, Єлисаветграді, Києві, Харкові, Львові, Коломиї, Дрогобичі. Велика кількість людей не могли споглядати цей чудовий вид візуального мистецтва.

Українська культура та мистецтво на початку XX століття знаходилися у важкому становищі. Тодішня імперська влада у галицьких містах і селах робила все, щоб не було ні української мови, ні культури, ні національного усвідомлення взагалі. Незважаючи на важкі утиски українства, знаходилися такі люди, які не лише зберігали національну культуру, але й активно її розвивали та пропагували. Тому у малих містечках та селах патріотично налаштовані місцеві жителі почали об'єднуватися у громадські організації і розвивати українське мистецтво на теренах своєї місцевості.

Аматорське театральне мистецтво в Галичині частково досліджували Р. Пилипчук, О. Боньковська, О. Казимиров, Р. Коломієць, Л. Барабан, а також місцеві історики та краєзнавці П. Медведик, І. Герета, Б. Головин, І. Зуляк та ін. Великий вклад у відновлення мистецької спадщини Тернопілля зробив Б. Мельничук разом з авторським колективом, перевидавши спогади емігрантів, які в силу різних причин та обставин змушені були покинути свій рідний край. Цінним джерелом для вивчення аматорського театального руху Тернопільщини є видання у кінці 2000-х років Тернопільського енциклопедичного словника, де поміщено ряд інформативного матеріалу про місцевих мешканців, які були причетні до цього розвою. Значну роботу над дослідженням просвітянського руху на Борщівщині зробили місцеві краєзнавці І. Скочиляс та М. Сохаський в історико-краєзнавчому збірнику «Літопис Борщівщини». Саме завдяки енциклопедичним джерелам, архівним матеріалам, тодішній місцевій пресі, а також краєзнавчим розвідкам про просвітянські осередки ми маємо змогу висвітлити режисерську діяльність окремих аматорських театральних гуртків Тернопільщини.

Мета статті – проаналізувати діяльність режисерів-аматорів, які керували сільськими та містечковими драматичними гуртками Тернопільщини в кінці XIX – у першій третині

XX століття, звернувши увагу на їхній життєвий та творчий шлях, мистецькі уподобання, організаторські здібності, репертуар та акторський склад керованих ними колективів.

Велике значення у становленні національної гідності, патріотизму і національної самоідентифікації мало утворення у Львові українського товариства «Просвіта», філії якого незабаром виникали у кожному місті і селі Галичини. Керівниками філій «Просвіти» були національно свідомі громадяни, які мали певну освіту (здебільшого початкову та гімназійну), володіли певним авторитетом серед місцевих жителів і вміли об'єднати навколо себе своїх однодумців. Це були переважно сільські мешканці: від звичайного рільника-господаря до вчителя, адвоката чи священника. Доречно навести слова дослідника та популяризатора аматорського театрального руху в Галичині у 20–30-х роках XX століття Анко, який у своєму підручнику «Аматорський театр» зауважив: «З давніх часів на Україні користуються симпатією серед населення аматорські вистави, які улаштовуються переважно українською місцевою інтелігенцією. Таку працю треба тільки вітати і всіма можливими засобами підтримати, особливо в наші лихі часи, та побажати, щоби ця праця принесла якнайбільше національного усвідомлення нашому народові» [1, с. 4].

Як відомо, потяг до драматичних вистав в українців користувався великою популярністю, тому керівники місцевих філій «Просвіти» насамперед дбали про утворення театральних аматорських гуртків. Це було нелегке завдання з їхньою організацією, і потрібно було затратити багато сил і енергії, щоб такий гурток започаткувати. Лише у талановитих і начитаних аматорів, які володіли хорошими режисерськими здібностями, вдавалися хороші постановки вистав, що користувалися великим успіхом у глядачів. Не оминуло це захоплення і свідомих громадян, які проживали у тодішньому Тернопільському краї.

Одним із перших драматичних гуртків на Тернопільщині, що діяли при місцевій філії товариства «Просвіта», був Денисівський. Його очолював місцевий священник Йосиф Вітошинський¹ – великий сподвижник українського аматорського мистецтва (крім театального, він керував мішаним та дитячим хорами, духовим оркестром). Отець Вітошинський був першим керівником Денисівського драматичного гуртка, заснованого в кінці 80-х років XIX ст., який активно виступав як перед місцевими мешканцями, так і в сусідніх селах.

Передумовою створення драмгуртка було те, що денисівські хористи неодноразово перебували з концертами у великих повітових містечках та у місті Львові і мали можливість переглядати вистави як професійних, так і аматорських театрів. У 1891 році аматори під керівництвом Й. Вітошинського показали у столі на приходстві першу виставу «За сиротою і Бог з калитою» М. Кропивницького. Місцеві жителі Денисова надзвичайно тепло сприйняли виступ акторів-початківців. Прем'єра першої вистави захопила початкуючого режисера, і в подальшому постановки наступних вистав були складнішими за підбором драматургічного матеріалу та грою виконавців. Це були вистави «Наталка Полтавка» І. Котляревського, «Сватання на Гончарівці» Г. Квітки-Основ'яненка, «Назар Стодоля» Т. Шевченка [3, с. 244].

Йосиф Вітошинський як режисер при постановках вистав особливу увагу звертав на їхнє музичне оформлення. Адже воно значно посилювало сприйняття драматичного твору та надавало йому сценічного забарвлення. Таке мистецьке доповнення можна було використати

---

¹ Йосиф Сильвестрович Вітошинський (1838–1901 рр.) народився в Косові в багатодітній сім'ї священника. Закінчив Перемишльську гімназію, де здобув музичну освіту у відомих педагогів Л. Седняка та Ф. Лоренца. Вони в той час були керівниками гімназійного та кафедрального хорів, у яких співав юний гімназист. З 1864 р. Й. Вітошинський студіював богослов'я у Львівській духовній семінарії. З 1868 р. аж до кінця свого життя він жив і працював у селі Денисів Тернопільського повіту і там став головним провідником культурно-мистецького життя, яке дало широкий резонанс не тільки в околицях, але й по всій Галичині. Створений енергійним денисівським парохом у 1870 році селянський хор почав виступати з концертними програмами не тільки в Денисові, а й в околичних селах та містечках. За власні кошти отець Йосиф Вітошинський закупив у Чехії музичні інструменти й організував у селі духовий оркестр [13, с. 87–88].

лише при наявності добре підготовлених у музичному плані учасників театрального дійства (Денисів у другій половині XIX століття славився музичними талантами на всю Галичину).

Завдяки старанням і при підтримці Й. Вітошинського денисівська громада збудувала народний дім, де мистецьке життя розвивалося з більшими силами.

Активну просвітницьку діяльність після смерті Йосифа Вітошинського продовжив тодішній студент філософії Львівського університету Григорій Головка. Він очолив керівництво місцевих аматорських гуртків, які час від часу виступали не тільки перед денисівцями, а й в околичних селах і містечках. У першому десятилітті XX ст. на сцені народного дому аматори показали своїм односельчанам такі вистави: «Ох, не люби двох» М. Альбицького, «Безталанна» І. Карпенка-Карого, «Заверуха» Л. Лотоцького, «Підгір'яни» М. Вербицького [5, арк 3].

Під час воєнних лихоліть Першої світової денисівський драматичний гурток припинив свою діяльність.

Лише з середини 20-х років XX ст. в денисівському драмгуртку активізувалося мистецьке життя. У другій половині 20-х – на початку 30-х років режисером гуртка був місцевий мешканець Василь Шарик. У цей період під керівництвом В. Шарика було поставлено більше 20 вистав. Серед них: «За батька», «Серед бурі» Б. Грінченка, «Гаркуша» О. Стороженка, «Між двох сил» В. Винниченка, «Сватання на Гончарівці» Г. Квітки-Основ'яненка, «Захар Беркут» І. Франка, «Жидівка-вихрестка» І. Тогобочного. Акторський склад гуртка щороку збільшувався, поновлювалися і збільшувалися декорації: хатній інтер'єр та фрагмент сільської вулиці. У перелік одягу входило 7 костюмів, 6 жупанів, 2 пари шароварів [18, арк. 4; 7; 12].

У другій половині 30-х років XX ст. режисерською діяльністю денисівського драмгуртка відзначився місцевий актор Петро Рибак. Завдяки старанням нового керівника розширився склад акторського колективу, кількість якого збільшилася до 35 чоловік. За цей період роботи режисер оновив театральні реквізити: декорації, костюми тощо. У театральній бібліотеці нараховувалося 24 п'єси. Завдяки режисерським здібностям Петра Рибак аматори показали місцевим та околичним мешканцям 6 вистав. Серед них: «Ніч під Івана Купала» М. Старицького, «Хмара» О. Суходольського, «Жидівка-вихрестка» І. Тогобочного, «Там, де воля ніжним квітом завітчана» (автор невідомий), «Клуб Суфражисток» Д. Гунькевича [18, арк. 20].

У кінці 30-х років керівництво гуртка очолив молодий і талановитий актор, а згодом і постановник вистав Василь Самиця¹. Колектив під його головуванням нараховував 30 осіб. Для постановок вистав режисер використовував нові декорації, костюми та інше театральне приладдя. У 1938 р. аматорський гурток під керівництвом В. Самиці продемонстрував 8 вистав, серед яких «Лицарі ночі» Г. Лужницького, «Вихрест» А. Уманька, «Пройдисвіт» М. Вовчок та інші [9, арк. 87–88].

Вагомий слід в історії хутірських театральних гуртків села Денисова залишив актор, а згодом режисер Ярослав Людкевич². У його театральній бібліотеці нараховувалося 35

¹ Самодіяльний актор, режисер і музикант Василь Петрович Самиця народився 16 листопада 1903 року у с. Денисові Тернопільського повіту в селянській родині. В рідному селі закінчив початкову школу, де виявив нахил до співу та музики. Коли в 1921 р. була відновлена читальня «Просвіти», він активно включився в її життя. Молодий Василь бере участь у постановці українських п'єс під керівництвом талановитого сільського режисера В. Шарика. Він виконує головні ролі у постановках «Ой не ходи, Грицю, та на вечорниці», «Мати-наймичка», «Украдене щастя», «Невольник», «Мартин Боруля» та ін. Вже у 30-х роках вдало виконує провідні ролі у таких постановках, як «Сава Чалий», «Назар Стодоля», «Отаман Хмара», «У кігтях ГПУ», «Степовий гість», «Маруся Богуславка». Денисівські актори з великим успіхом ставили п'єси не лише у Денисові, але й у багатьох сусідніх селах. Часто режисуру вже перед Другою світовою війною у постановках вів сам Василь Самиця. При німецькій окупації він деякий час був солтисом, але пізніше брав активну участь у художній самодіяльності села. В післявоєнні роки працював на державній роботі. Помер 14 січня 1991 р. в с. Денисові [16, с. 63–64].

² Український диригент і самодіяльний актор Людкевич Ярослав Йосипович народився 5 лютого 1913 року в селі Липиця Нижня Рогатинського повіту на Івано-Франківщині в родині сільського коваля.

примірників, звідки добирався репертуар драмгуртківців і визначалася їхня діяльність. За час режисерської діяльності з драматичними гуртками Я. Людкевич намагався підбирати такі твори, в яких висвітлювалися сторінки з історії українського народу та його боротьба за національне визволення від іноземних загарбників. Здебільшого це були такі твори: «Захар Беркут» І. Франка, «У кігтях ГПУ» Ф. Олехновича, «Січовий суд» Г. Лужницького, «Довбуш» Г. Хоткевича [7, арк. 11–12; 9, арк. 43–44].

У кінці XIX століття активна культурно-освітня діяльність проводилася на Борщівщині. Найдієвішим серед інших аматорських гуртків був театральний, створений у другій половині 90-х років XIX століття при Борщівській читальні «Просвіти». Свою популярність аматорський гурток завоював прем'єрою вистави «Гостина святого отця Миколая в Борщеві», режисером-постановником якої був місцевий житель, помічник адвоката Ієронім Калитовський¹. З цією виставою драмгуртківці щороку виступали перед місцевими жителями й отримували схвальні оцінки.

Особливої уваги в Борщівському театральному гуртку заслуговує багатолітній актор і режисер, активний учасник просвітянського життя Борщеві і його околиць Семен Ковбель² (у майбутньому відомий український культурно-просвітницький та громадський діяч, письменник-драматург в діаспорі). Свою творчу діяльність він розпочав як актор у місцевому аматорському театральному гуртку в сімнадцятирічному віці. Йому як актору, за свідченнями місцевих жителів, найкраще вдавалися комедійні ролі (Стецько – у «Сватанні на Гончарівці» Г. Квіткі-Основ'яненка та ін.). С. Ковбелю на сцені були притаманні справжні акторські риси: виразність сценічної мови, пластика рухових елементів, вміння триматися на потрібній дистанції з іншими

У 1930 р. батьки Я. Людкевича переселилися у с. Росоховатець, де завели власне заможне господарство. В 1931 р. Я. Людкевич перебував в тюрмі у Львові та Бережанах. 1932 р. вийшов на волю і жив разом з батьками у с. Росоховатець. Згодом більше року працював актором у театрі М. Заньковецької у Львові. Пізніше працював диригентом хору у с. Золотій Слободі та вів самодіяльний сценічний гурток в с. Росоховатець, де майстерно ставились постановки «Маруся Богуславка», «Мартин Боруля», «Невольник», «Довбуш» «Назар Стодоля», в яких провідні ролі з великою артистичною талановитістю виконував сам молодий Ярослав Людкевич.

Біля п'яти років Я. Людкевич як талановитий самодіяльний актор вів режисуру таких п'єс на Веснівці «Сватання на Гончарівці», «Отаман Хмара», «Наймичка», «Назар Стодоля», «Украдене щастя», «У кігтях ГПУ», «Бій під Крутами» та ін., які з успіхом ставились у Денисові, Плотичі, Купчинцях, Драгоманівці, Яструбові, Ішкові, Росоховатці, Золотій Слободі, Городищі, Кальному та інших селах.

У 1941–46 роках перебував у концтаборах Магнітогорська і Челябінська. Після повернення в 1946 р. знову жив у с. Росоховатець. У 50–60-х роках вів хор та режисуру у постановках вистав с. Росоховатця. Помер 21 жовтня 1982 р. в с. Росоховатці [16, с. 50–51].

¹ Калитовський Ієронім Павлович народився 1866 року в с. Бутини нині Сокальського району Львівської області. Закінчив правничий факультет Львівського університету. Працював помічником адвоката в канцелярії М. Дорундяка в м. Борщеві. Активну діяльність Калитовський провадив у сфері культурно-освітнього товариства «Просвіта». Відомий серед широких кіл місцевого населення своєю літературною та журналістською діяльністю. Автор ряду друкованих та рукописних творів [4, с. 17–18].

² Ковбель Семен Федорович народився 25 січня 1877 року в Борщеві, що на Тернопільщині. Був активним членом місцевої «Просвіти», беручи участь як актор і режисер у Борщівському драматичному гуртку. У 1909 році емігрував у Канаду (м. Вінніпег). У 1912 році появилася перша публікація віршів, оповідань та публіцистичних нарисів у часописах «Канадський фермер», «Український голос», «Наш шлях» та інших виданнях. Семен Ковбель – автор поеми-сатири «Птича революція». Він є автором понад 20 п'єс, зокрема: «Новий вертеп» (поставлена у 1919 та 1939 роках у Вінніпезі), трагікомедії «Дівочі мрії» (1919, поставлена у Канаді, США, Західній Україні), драми «Ляхо-Татари» (інша назва «Конфіденти», поставлена у Вінніпезі у 1920 році. Він також написав оперету «Скарб в жебрачій торбі» (1934 р.), драму «Несподівана пісня» (інсценізація повісті «Мотря» з циклу Б. Лепкого «Мазепа», що побачила світ у 1934 році у Вінніпезі й Торонто), «На царському суді», «Батурина», «На руїнах Батурина», «На жертвенник слави», комедії-одноактівки, фантазію на тлі стрілецьких могил «Там, де червоні маки цвіли» (поставлена 1940 р. в Вінніпезі) та ін. У 1912 році заснував співацько-драматичне товариство «Боян» й був його головою у Вінніпезі. Протягом довгого часу в Канаді брав участь як актор у виставах. Першим у Канаді зіграв роль Карася в опері «Запорожець за Дунаєм» Семена Гулака-Артемівського [12, с. 117].

акторами-партнерами та ін. Таке його акторське амплуа в майбутньому дозволило бути затребуваним в аматорській театральній діяльності за кордоном (Канада), а також частково позначилося на тематичному спрямуванні його п'єс, в яких переважали жартівливі та сатиричні сюжети («Новий вертеп», «Дівочі мрії», «Скарб в жебрачій торбі» та ін.).

Семен Ковбель як режисер при доборі репертуару для трупи насамперед звертав увагу на цікавість та популярність тих чи інших п'єс серед місцевого населення, а також брав до уваги його національно-патріотичне та просвітницьке спрямування. Такі режисерські уподобання користувалися повагою активних просвітян й бралися до уваги представниками сільської і міської інтелігенції.

Завдяки С. Ковбелю в Борщівському театральному гуртку по-справжньому розкрили свій талант місцеві актори, які в майбутньому неодноразово згадували добрими словами свого наставника-режисера.

Цікавим у цей період був і репертуар драмгуртка. Адже він готувався під патронатом місцевого осередку «Просвіти», активним членом якого був і режисер С. Ковбель. Багатьом борщівчанам надовго запам'яталися постановки вистав «Назар Стодоля» Т. Шевченка, «Дай серцю волю, заведе в неволю» М. Кропивницького, «Украдене щастя» І. Франка, «Свекруха» Л. Лопатинського, «Страшна помста» М. Гоголя та ін. Постановки вистав, за свідченнями місцевих жителів, характеризувалися яскравими масовими сценами, розумінням психологізму кожного героя, вдалим підбором музичного оформлення. Кожна вистава в постановці С. Ковбеля мала щось своє неповторне і захоплююче, гра кожного актора була виразною і ансамблевою, наповненою відчуттям драматургії автора.

Високим артистизмом були сповнені й головні герої у виставах, поставлених С. Ковбелем. Місцевим жителям надовго запам'яталися ролі Гонори (виконавиця Антоніна Зелінська), Дото (актор Йосип Свидзінський), Івана з вистави «Дай серцю волю, заведе в неволю» (актор Іван Шиманський), Анни з драми «Украдене щастя» (актриса Гонорита Лоточинська), свекрухи з вистави «Свекруха» (актриса Марія Томпальська), Миколи з драми «Украдене щастя» (актор Семен Ковбель) [14, с. 26].

З метою розвитку місцевого театального мистецтва правління Борщівського осередку «Просвіти» у 1903 році сприяло створенню «Кружка любителів нашої сцени», головою якого став місцевий священик, великий любитель і популяризатор українського театру Дмитро Курдидик¹. Членами цього гуртка були відомі в Борщівській окрузі добродії Михайло Соневицький, отець Євген Купчинський, Микола Скалоздріз, Ієронім Калитовський, Семен Ковбель, Іван Шиманський, Олександр Шарковський та ін. [17, арк. 62]. Вони усякими способами сприяли поповненню репертуару драмгуртка новими п'єсами, маючи широкі зв'язки з самими їхніми авторами та перекладачами з іншомовних літератур, заохочували місцеву молодь, зокрема гімназистів, до участі в гуртку, були постійними глядачами нових аматорських прем'єр не тільки в Борщеві, а й в усій окрузі. Така робота активізувала культурно-просвітницьку діяльність, додавала нові можливості для її розширення та зростання.

Найбільш активним і діяльним серед членів «Кружка...» був місцевий адвокат Михайло Дорундяк. Для покращення сценічного оформлення вистав, поставлених борщівськими аматорами, він за свої кошти у 1899 році закупив нове сценічне панно з видом Борщова та портрет класика української драматургії Івана Котляревського [14, с. 26].

Активною була діяльність Борщівського театального гуртка у міжвоєнний період (20–30-ті роки ХХ століття), коли його очолила відома в Галичині професійна актриса Людмила-Ванда Петровичева², одружившись після смерті свого першого чоловіка з місцевим суддею

¹ Курдидик Дмитро народився 9 вересня 1868 року в с. Бовшів нині Галицького району Івано-Франківської області. Закінчив теологічний факультет Львівського університету. Після висвячення працював священиком у селах Борщівського повіту, що на Тернопільщині. Проявив себе активним учасником культурно-освітнього товариства «Просвіта» та інших громадських організацій. Помер 17 січня 1933 року у с. Цигани теперішнього Борщівського району Тернопільської області [15, с. 289].

² Петровичева Людмила-Ванда Миколаївна народилася 5 листопада 1882 року в м. Чернівці. Закінчила музично-драматичну студію при театрі товариства «Руська бесіда» у професора Віталія

П. Смалем. Л. Петровичева мала великий авторитет серед місцевих драмгуртківців, тому початкуючі актори-аматори прагнули брати в неї уроки зі сценічної мови та акторської майстерності [11, с. 547]. Це особливо тішило нового режисера й давало їй привід для нових театральних постановок, позначених складнішими сценічними вирішеннями.

Через декілька років наполегливої праці (1924–1925 театральний сезон) на сцені Борщівської читальні «Просвіти» Ванда Смаль-Петровичева здійснила постановки двох вистав – «Назар Стодоля» Т. Шевченка і «Ой не ходи, Грицю, та й на вечорниці» М. Старицького. Ці п'єси, за відгуками очевидців, завжди збирали велику кількість глядачів (біля 500 чоловік) [14, с. 26]. Такий репертуар засвідчував високий мистецький рівень не тільки художнього керівника колективу, а й самих виконавців головних ролей.

Варто зауважити, що у 20-х роках, крім Ванди Смаль-Петровичевої, театральні постановки здійснювали її чоловік, місцевий суддя Петро Смаль та багатолітній актор місцевого драмгуртка Йосип Шарковський (останній збільшив кількість драмгуртківців більше 40) [14, с. 26].

Режисерське амплуа Ванди Смаль-Петровичевої характеризувалося тим, що її постановки вирізнялися хорowymi та вокальними номерами. Це й відрізняло їх від постановок інших режисерів аматорських театрів й робило кожну виставу більш привабливою для різного рівня глядачів.

На початку 30-х років Борщівський театральний гурток під керівництвом Ванди Смаль-Петровичевої прилучився до акції зі збору грошей для підтримки освітнього товариства «Рідна школа». У зв'язку з цим місцеві драмгуртківці 1 червня 1931 року винесли на суд глядачів виставу «Чорноморці» І. Кухаренка, а зібрані від цієї постановки кошти (215 польських злотих) передали на підтримку українського шкільництва.

30-ті роки – це роки надзвичайної боротьби керівництва Борщівського театального гуртка за національний репертуар та його втілення на сцені. Ванда Смаль-Петровичева робила все для того, щоби зберегти його національне обличчя, а в учасників гуртка – самовідданість та патріотизм.

Якщо в Борщівському драматичному гуртку керівництво здійснювали не тільки місцеві, а й приїжджі актори (колишні учасники труп мандрівних галицьких театрів), то Настасівський драматичний гурток очолювали режисери, які розпочинали свою театральну діяльність акторами-аматорами. Першим режисером настасівського театального гуртка була місцева актриса-аматорка Марія Дорожовська. Під її керівництвом колектив набув нового творчого піднесення. З'явилися вистави, які були до вподоби не тільки жителям с. Настасова, а й глядачам сусідніх сіл. У 1933 році настасівські драмгуртківці із виставами виступали перед жителями сіл Купчинці, Бенева, Смиківці, Ладичин, Йосипівка [10, с. 28]. Для активізації місцевого населення перед виставами біля народних домів настасівський духовий оркестр демонстрував свою концертну програму, що було своєрідною рекламною мистецькою акцією в цілому. Зібрані за вистави кошти призначалися на потреби місцевого осередку «Просвіта» (для пошиття костюмів, ремонту народного дому, виготовлення декорацій тощо).

Діяльність драматичного гуртка під керівництвом союзянки Марії Дорожовської стала приводом для його поповнення не тільки новими членами «Союзу українок», а й прихильниками цієї організації. Як зазначає місцевий краєзнавець Володимир Дорожовський, «у цей час в репертуарі драматичного гуртка були такі вистави, як «Ой, не ходи, Грицю, та й на вечорниці», «Маруся Богуславка» М. Старицького; «Сотниківна» Б. Лепкого; «Про що тирса шелестіла» С. Черкасенка; «Які хворі – такі й доктори» О. Фредро; «Страшна помста» М. Гоголя [10, с. 29]. Костюми до кожної вистави готували самі учасники драматичного гуртка. У них вкладалися переважно власні кошти.

Висоцького та Миколи Коссака. Працювала солісткою оперної трупи театру «Руська бесіда» в Чернівцях, у 1899-1914 роках виконувала вокальні партії в операх «Наталка Полтавка» та «Чорноморці» Миколи Лисенка, «Запорожець за Дунаєм» Семена Гулака-Артемовського, «Катерина» Миколи Аркаса, «Кармен» Жоржа Бізе. Померла 27 грудня 1971 року в м. Боршеві Тернопільської області [2, с. 57].

Після Марії Дорожовської наставівським драматичним гуртком декілька місяців керував місцевий житель, випускник Тернопільської української державної гімназії Михайло Ковалишин. Під його керівництвом драмгуртківці поставили у 1936 році виставу «У кігтях ГПУ» [6, арк. 48]. В ній висвітлювалося важке становище братів-українців, які проживали на «великій» Україні і піддавалися жорстоким репресіям більшовицького тоталітарного режиму на чолі з Й. Сталіним та його каральними органами.

У цьому ж 1936 році керівництво наставівським драматичним гуртком перейняв Володимир Пікурський – випускник Тернопільської української державної гімназії. У цей час у драмгуртку було 20 активних його членів. Драмгуртківці почали працювати ще з більшим ентузіазмом. Матеріальна база аматорського колективу поповнилася новими декораціями та театральними реквізитами. В. Пікурський, володіючи хорошими режисерськими здібностями, поставив на сцені народного будинку нову п'єсу – драму І. Франка «Украдене щастя» [6, арк. 55–56].

У наступному 1937 році наставівський драматичний гурток збільшив свій творчий склад до 35 учасників. Керівником гуртка продовжував працювати В. Пікурський. На жаль, через часту його відсутність у селі гурток працював несистематично. У цьому році колектив поповнився новими театральними костюмами. У 1937 році глядачі с. Настасів переглянули 5 вистав. Серед них: «Зрада» І. Бабеля, «Перелесник» В. Королів-Старого, «Перешкода» та ін. [6, арк. 61–62].

Найвишого художнього рівня наставівський драматичний гурток здобув під керівництвом місцевого жителя, талановитого актора і режисера Михайла Ковалишина¹, що після В. Пікурського знову очолив його керівництво.

Протягом другої половини 30-х років ХХ ст. як керівник і режисер Михайло Ковалишин зумів підготувати і поставити на сцені місцевої читальні десятки п'єс українських та зарубіжних драматургів. Серед них твори Т. Шевченка, І. Франка, Лесі Українки, М. Кропивницького, М. Старицького, І. Карпенка-Карого та ін.

За активну національно-просвітницьку діяльність Михайло Ковалишин у 1932 році був заарештований польською окупаційною владою і засуджений судом на два місяці тюрми. Після виходу із тюрми продовжив роботу з наставівським драмгуртком і ще з більшим захопленням проводив просвітницьку роботу серед місцевих сільських жителів [10, с. 32–33].

Таким чином, незважаючи на відсутність режисерської освіти та достатнього досвіду в професійних театральних трупах, керівники та постановники вистав театральних гуртків творили високий рівень аматорського мистецтва. Самовідданою працею і стараннями режисери-аматори намагалися донести до кожного актора і глядача любов до своєї нації, історії та культури. Підбираючи репертуар та розподіляючи ролі у виставах, вони робили надзвичайний вклад у формування в молодих хлопців та дівчат національної гідності, патріотизму та героїзму, який в майбутньому допоміг їм безстрашно змагатися з ворогами і не задумуючись віддавати життя за свою Батьківщину.

ЛІТЕРАТУРА

1. Анко. Аматорський театр: підручник для культурно-просвітних організацій та аматорських гуртків / Анко. – Львів : З друкарні ставропигійського інститута під управою Ю. Сидорака, 1921. – 45 с.
2. Барна В. Петровичева Людмила-Ванда Миколаївна / В. Барна, П. Медведик, Б. Пиндус //

---

¹ Михайло Ковалишин народився у 1904 році в с. Настасів Тернопільського повіту. У цьому ж селі успішно здобув початкову (чотирикласну) освіту. Не маючи спеціальної музично-драматичної освіти, Михайло з дитинства не пропускав жодної репетиції місцевого театального гуртка й таким чином домігся добрих акторських та режисерських успіхів. З початку 1930 року почав керувати аматорським драматичним гуртком у своєму рідному селі. На відміну від багатьох інших керівників працював натхненно, результативно і безоплатно, таким чином заощаджуючи кошти для закупівлі матеріалів для нових театральних постановок. Крім акторської і режисерської діяльності, Михайло Ковалишин був організатором і постановником цілого ряду спортивно-гімнастичних вправ [10, с. 32–33].

- Тернопільський Енциклопедичний словник. – Тернопіль : ВАТ ТВПК «Збруч», 2008. – Т. 3. – П–Я. – С. 57.
3. Бородієвич І. Денисів / Іванна Бородієвич // Шляхами Золотого Поділля. Регіональний збірник Тернопільщини. – Т. II. – Філадельфія, ПА., 1970. – 281 с.
  4. Гуцал П. Калитовський Ієронім Павлович / П. Гуцал, Б. Пиндус // Тернопільський Енциклопедичний словник. – Тернопіль : ВАТ ТВПК «Збруч», 2005. – Т. 2. – К–О. – С. 17–18.
  5. Державний архів Тернопільської області (далі ДАТО). – Ф. 294. Філія українського товариства «Просвіта» в м. Тернополі, оп. 1, спр. 41. Звіти про діяльність читальні «Просвіта» у сс. Кип'ячка, Денисів (1914 р.). – 8 арк.
  6. ДАТО. – Ф. 294. – Оп. 1. – Спр. 12. Документи про діяльність читальні «Просвіта» у с. Настасів (1904–1938 рр.). – 62 арк.
  7. ДАТО. – Ф. 294, оп. 1, спр. 116. Періодичні відомості про керівний склад читальні «Просвіта» та її діяльність у сс. Веснівка, Денисів (1936–1938 рр.). – 12 арк.
  8. ДАТО. – Ф. 294, оп. 1, спр. 173. Звіти про керівний склад та діяльність читальні «Просвіта» у сс. Бірки Великі, Байківці, ... Веснівка, Денисів та ін. (1938–1939 рр.). – 108 арк.
  9. ДАТО. – Ф. 294, оп. 1, спр. 173. Звіти про керівний склад та діяльність читальні «Просвіта» у сс. Бірки Великі, Байківці, ... Веснівка, Денисів та ін. (1938–1939 рр.). – 108 арк.
  10. Дорожовський В. Тіні сірих колон: Спогади / Володимир Дорожовський. – Тернопіль : Лілея, 1998. – 244 с.
  11. Лунів І. Спогади про діяльність філії «Союзу Українок» у Борщеві / Ірина Лунів // Історично-мемуарний збірник Чортківської округи. Повіти: Чортків, Копичинці, Борщів, Заліщики / [ред. колегія О. Соневицька, Б. Стефанович, Р. Дrajнговський]. – Діловий комітет земляків Чортківської округи. – Нью-Йорк–Париж–Сідней–Торонто, 1974. – С. 547–550.
  12. Мельничук Б. Ковбель Семен Федорович / Б. Мельничук // Тернопільський Енциклопедичний словник. – Тернопіль : ВАТ ТВПК «Збруч», 2005. – Т. 2. – К–О. – С. 117.
  13. Савак Б. Селянський диригент / Богдан Савак // Жовтень. – 1989. – № 3. – С. 87–91.
  14. Скочиляс І. Історія Борщівської «Просвіти» / Ігор Скочиляс // Літопис Борщівщини. Історично-краєзнавчий збірник. – Вип. 2. – Борщів : МП Чумацький шлях, 1993. – С. 21–31.
  15. Скочиляс І. Курдидик Дмитро / І. Скочиляс, В. Фроленков // Тернопільський Енциклопедичний словник. – Тернопіль : ВАТ ТВПК «Збруч», 2005. – Т. 2. – К–О. – С. 289.
  16. Хома В. А Денисів село славне / Володимир Хома. – Тернопіль, 1997. – 72 с.
  17. Центральний державний історичний архів України у Львові (далі ЦДАЛ). – Ф. 348. Товариство «Просвіта», м. Львів, – Оп. 1. – Спр. 1248. Документи про діяльність читальні «Просвіта» у м. Борщів (1891–1939 рр.). – 210 арк.
  18. ЦДАЛ. – Ф. 348, оп. 1, спр. 2133. Звіти та листування про діяльність читальні «Просвіта» у с. Денисів (1904–1938 рр.). – 35 арк.